

Szymon Szerszeniewicz

Wpływ środowiska kibiców na wychowanie młodzieży

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 22,
237-253

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wpływ środowiska kibiców na wychowanie młodzieży

Environmental impact of football fans on the education of youth

Wprowadzenie

W piłkę nożną gra się niemal na całym świecie – bez względu na rasę, płeć, wyznawaną ideologię i religię. W wielu społeczeństwach piłka nożna odgrywa rolę parareligijną. Dla niektórych osób stała się równie ważna, jak rodzina i praca. Cześć kibiców swoje szaliki traktuje niczym relikwie świętych patronów. Dla swoich idoli są oni skłonni przemierzać setki kilometrów.

Potwierdza to, że uczestniczenie w widowiskach sportowych stało się dla ogromnej masy ludzi niezwykle ważnym elementem spędzania czasu wolnego. Bycie kibicem to dzisiaj alternatywny sposób życia i moda. Spotkania piłkarskie jako dynamiczne wydarzenia dla wielu młodocianych są dziś ciekawsze niż pójście do kina. Towarzyszą im niebywale emocje. Jednych doprowadzają one do szału radości, a innych pogrążają w smutku. Pozwalają przy tym choć na chwilę zapomnieć o kłopotach w szkole, pracy, domu oraz przerwać codzienną monotonię. Takie wydarzenia mogą być niezapomnianym przeżyciem i mieć wpływ na późniejsze życie.

W Polsce środowisko kibiców przedstawiane jest zazwyczaj w negatywnym świetle. Większość publikacji o tej tematyce dotyczy działań pseudokibiców, mimo że stanowią oni na stadionach zdecydowaną mniejszość. Pomimo znacznego spadku liczby naruszeń porządku podczas rozgrywek piłkarskich w ostatnich latach, media wciąż informują o kibicach tylko wtedy, gdy dochodzi do awantur z ich udziałem. Nie porusza się pozytywnych aspektów działalności fanów piłkarskich. Konsekwencją tego jest istnienie w świadomości społecznej stereotypu kibica jako barbarzyńcy, dzikusa, chuligana i wandala. Przytoczone wyobrażenie fana piłki nożnej stało się przyczyną powstania niniejszej pracy. To, jaki wpływ wywiera środowisko kibiców na najmłodszych jego członków (młodzież), jest jej badawczym problemem.

Artykuł przedstawia charakterystykę wieku młodzieńczego oraz dostępny w literaturze opis badanego środowiska. Zawiera typologię uczestników widowisk sportowych i ich norm. Przedstawia obszary działalności stowarzyszeń kibiców oraz wyniki badań własnych. Przedmiotem procesu badawczego były zaś metody wyrażania negatywnych emocji przez kibiców, ich postawy społeczne i charakter interakcji z osobami znaczącymi oraz obcymi. Badania miały charakter diagnostyczny. Objęto nimi celowo wybraną grupę – fanów Stomilu Olsztyn aktywnie uczestniczących w widowiskach sportowych. Kibice ci mieli od osiemnastu do dwudziestu lat. Badania oparto na technikach obserwacji skategoryzowanej i sondażu z zastosowaniem ankiety.

Specyfika wieku młodzieńczego

Pojęcie młodzież określa pewną grupę społeczną¹. Wiek to kryterium wymienionej kategorii². Młodzież charakteryzują intensywne przemiany cech biologicznych, psychologicznych i społecznych, które prowadzą człowieka z dzieciństwa ku dojrzałości. Ten okres życia, obejmujący najczęściej lata między 10 a 20 rokiem życia, nazwano adolescencją³.

Badacze dzielą adolescencję na dwie fazy: wiek dorastania i wiek młodzieńczy. Psychologiczne przemiany wieku młodzieńczego dotyczą głównie procesów emocjonalnych i poznawczych oraz rozumienia norm moralnych. Adolescent dąży więc do ukształtowania stabilnej struktury osobowości oraz mocnej tożsamości. Próbuje sformułować swój system wartości, jego celem jest poznanie i zrozumienie siebie samego. W zakresie zmian cech społecznych młodzież charakteryzuje rozbudowa związków interpersonalnych. Adolescent pozostaje w bliskich relacjach z rówieśnikami, ukierunkowuje swoje dążenia ku osobie płci przeciwnej. Rozwijająca się jednostka uświadamia sobie zależność od osób dorosłych, w skutek czego łagodnieją konflikty w rodzinie i wzrasta tolerancja dla nauczycieli. Częściej poza tym nawiązuje kontakty z ludźmi starszymi⁴.

¹ I. Obuchowska, *Adolescencja*, w: *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, Warszawa 2006, s. 166.

² P. Piotrkowski, *Subkultury młodzieżowe. Aspekty psychospołeczne*, Warszawa 2003, s. 12.

³ I. Obuchowska, *Adolescencja*, s. 163.

⁴ Tamże, s. 163–166, 187–188.

Celem wieku młodzieńczego jest osiągnięcie samodzielności do kształtowania własnego życia. Zdaniem R. J. Havighirsta wyzwaniem, przed którym staje młodzież w drodze do dojrzałości, są:

- ustanowienie dojrzałych relacji z rówieśnikami obojga płci;
- opanowanie roli męskiej lub kobiecej;
- zaakceptowanie swojego ciała i właściwe posługiwanie się nim;
- osiągnięcie emocjonalnej niezależności od rodziców i innych osób dorosłych;
- przygotowanie do małżeństwa i życia rodzinnego;
- przygotowanie do zawodu;
- zapewnienie sobie niezależności ekonomicznej;
- właściwe pełnienie funkcji obywatela⁵.

Podstawową cechą natury ludzkiej jest życie w grupach⁶. Adolescencja to okres, w którym rodzina przestaje pełnić funkcję najważniejszego środowiska wychowawczego na rzecz grupy rówieśniczej. Przez uczestnictwo w nich dokonuje się rozwój społeczny młodzieży. Grupy uczą współdziałania i przestrzegania reguł⁷, a panujące w niej stosunki mogą być dla jej członków prototypem późniejszych stosunków międzyludzkich⁸. W grupie jednostka studiuje pełnienie różnych funkcji, doświadcza negatywnych oraz pozytywnych emocji. Grupy pozwalają ponadto artykułować własne przekonania. Są miejscem prezentowania indywidualnych umiejętności, zdobywania doświadczeń i wymiany informacji. Członkostwo w grupie daje jednostce poczucie bezpieczeństwa psychicznego i fizycznego, pozwala budować tożsamość społeczną, która składa się na obraz samego siebie⁹. Za pośrednictwem grup rówieśniczych przekazywane są kultury¹⁰.

J. R. Harris głosi, że to rówieśnicy mają najistotniejszy wpływ na rozwój osobowości człowieka¹¹. Akceptacja ze strony grupy rówieśniczej jest dla adolescenta elementem koniecznym do wykrystalizowania się jego tożsamości¹².

⁵ Tamże, s. 166, 197.

⁶ J. R. Harris, *Geny czy wychowanie? Co wyrośnie z naszych dzieci i dlaczego*, Warszawa 2000, s. 133.

⁷ P. Piotrkowski, *Subkultury młodzieżowe*, s. 27, 40, 44.

⁸ I Obuchowska, *Adolescencja*, s. 178.

⁹ P. Piotrkowski, *Subkultury młodzieżowe*, s. 27–28, 40, 44–45.

¹⁰ J. R. Harris, *Geny czy wychowanie?*, s. 274.

¹¹ Tamże, s. 12.

¹² E. Bilińska-Suchanek, *Opór wobec szkoły. Dorastanie w perspektywie paradygmatu oporu. Studium socjopedagogiczne*, Kraków 2003, s. 117.

Odrzucenie przez rówieśników ma wpływ na status życiowy i zdolności przystosowawcze w życiu dorosłym. Osoby mało popularne w grupie cechuje bowiem brak pewności siebie oraz niskie poczucie własnej wartości¹³.

Warunkiem akceptacji rówieśników jest brak różnienia się¹⁴. Adolescenci starają się więc upodabniać. Podobnie się ubierają i czeszą, mówią specyficznym językiem, zachowują się w zbliżony sposób¹⁵. Następuje identyfikacja z innymi podobnymi do nich osobami. Upodabnianie się staje się możliwe za sprawą asymilacji. To zjawisko przejmowania przez jednostki norm obowiązujących w grupie¹⁶.

Przejmowanie norm i wartości, czyli zasad, wzorów, poglądów oraz przekonań dotyczących właściwego postępowania to socjalizacja. Najogólniej oznacza ona naukę stosownego zachowania się w obecności innych ludzi. Za sprawą socjalizacji grupowej następuje identyfikacja z grupą rówieśniczą i dostosowanie postępowania adolescenta do obowiązujących w grupie norm. W konsekwencji powoduje to modyfikowanie osobowości przez środowisko. Proces socjalizacji grupowej poprzedza grupowość, czyli więź oparta na wzajemnych podobieństwach. Grupowości towarzyszą głębokie i potężne emocje. Zjawisko to sprawia, że młodzież poddaje się socjalizacji, a w konsekwencji wytwarza w zachowaniu członków grupy długotrwałe zmiany. Normy, którymi adolescent będzie się kierował przez resztę swojego życia wywodzą się z grup mających największy wpływ na jego postępowanie – z tak zwanych grup psychologicznych. Są to grupy psychologicznie ważne dla członków, do których subiektywnie się oni porównują¹⁷.

Podatność jednostki na wpływ grupy rówieśniczej bywa różna. Zależy od sytuacji w rodzinie i jej indywidualnych właściwości. Grupa może wywierać negatywny albo pozytywny wpływ na adolescenta. Z jednej strony grupy wzmacniają poczucie własnej wartości, zapewniają bezpieczeństwo, umożliwiają rozwój zainteresowań i form współdziałania. Z drugiej, występująca solidarność grupowa może wyzwalać niechęć do innych. W zuchwałość może się przerozdzić poczucie własnej wartości, a zainteresowania mogą przybrać społeczny kierunek. Środowisko społeczne, z jakim obcuje człowiek, wywiera wpływ na jego rozwój poznawczy, postawy i przekonania, czyli tożsamość¹⁸.

¹³ J. R. Harris, *Geny czy wychowanie*, s. 189, 197.

¹⁴ Tamże, s. 91, 132, 159.

¹⁵ I. Obuchowska, *Adolescencja*, s. 176.

¹⁶ J. R. Harris, *Geny czy wychowanie?*, s. 152, 190, 194, 238.

¹⁷ Tamże, s. 161, 185–186, 282.

¹⁸ I. Obuchowska, *Adolescencja*, s. 175–178, 182, 184.

Typologia uczestników widowisk sportowych

Na masowe widowiska sportowe przychodzi różnorodna publiczność¹⁹. Widownia stanowi cały wachlarz osób i osobowości. Kibice są różni, ich środowisko nie jest jednorodne, a zbudowane z wielu grup. Stadion to miejsce, gdzie obok oddanych fanów grającej drużyny spotykają się jednostki niezainteresowane sportowymi wydarzeniami, a pragnące jedynie rozróby i chuligańskich ekscesów. Widowiska sportowe grupują na stadionie tych, którzy cenią sobie dobrą grę, osoby uwielbiające jego atmosferę oraz takie, które traktują je jako okazję do wszczynania zamieszek²⁰. Publiczność stadionową od kilku lat zasilają aktywne i mocno zaangażowane w przebieg meczów dziewczęta i młode kobiety²¹.

Podziału i charakterystyki grup kibicowskich dokonał R. Kowalski. Wyróżnił on siedem następujących typów osobowych występujących wśród uczestników widowisk sportowych²²:

1. „Animals” – najbardziej agresywny. Sportem interesuje się w stopniu niewielkim. W wyjazdach na mecze poza miejscem zamieszkania nie uczestniczy. Imprezę sportową traktuje jako okazję do udziału w bijatyce. Charakteryzuje go niski stopień krytycyzmu wobec własnego postępowania i schematyzm w postrzeganiu świata zewnętrznego. Posiada nikłą świadomość społeczną. Najczęściej wywodzi się ze społecznego marginesu, jest słabo wykształcony i trwa w nałogach. Nie szanuje prawa, obawia się przyszłości. Cechuje go brak perspektyw życiowych.
2. „Zadymiarz” – od „animals” różni go większy stopień zainteresowania sportem. Wie, jakim wynikiem zakończył się mecz, rozróżnia przeciwników. W wyjazdach na mecze uczestniczy sporadycznie.
3. „Official hooligan” – interesuje się sportem i identyfikuje z klubem. Szanuje klubowe barwy, ze swoją drużyną jest zarówno, gdy ta wygrywa, jak i doznaje porażki. Bierze udział w bijatykach związanych z widowiskiem sportowym. Przychodzi na mecze, aby obserwować rywalizację sportową oraz w celu wywołania awantury z kibicami przeciwników. Rywała potrafi zaatakować. Sportową imprezę traktuje jako odreagowanie stre-

¹⁹ R. Kowalski, *Potomkowie Hooligana – Szalikowcy: społeczno-kulturowe źródła agresji widowni sportowych*, Toruń 2002, s. 25.

²⁰ M. Babik, *Szkoła wobec subkultury pseudokibiców*, Kraków 2010, s. 19–20, 71.

²¹ T. Sahaj, *Fani futbolowi. Historyczno-społeczne studium zjawiska kibicowania*, Poznań 2007, s. 80, 101.

²² M. Babik, *Szkoła wobec subkultury pseudokibiców*, s. 20.

sów. Kibicowanie stanowi jego sposób na życie. Wykazuje silne poczucie grupowej więzi, potrafi krytycznie spojrzeć na własne działanie i nabrać do swoich poczynań dystansu. Wykazuje większy stopień komunikatywności i świadomości społecznej od poprzedników. To najczęściej absolwent technikum, liceum ogólnokształcącego, nieraz wyższej szkoły. Często posiada własną rodzinę.

4. „Ultras” – uwielbia atmosferę imprezy sportowej. Sprowokowany potrafi wziąć udział w bijatyce. Fanów przeciwnej drużyny raczej nie atakuje. Sytuację potrafi ocenić trafnie i podjąć słuszną decyzję co do swojego postępowania. Wobec siebie samego nierzadko krytyczny. Jest zainteresowany życiem publicznym. W cechach pozostałych podobny do „official hooligan”.
5. „Szalikowiec” – miłośnik sportu. Obserwuje sportowe relacje, czyta gazety o tej tematyce. Zaatakowany broni się. Cechuje go pełen szacunek dla klubowych barw, przejawia się on w odpowiednim wyglądzie. Kibicowanie daje mu dużą przyjemność i satysfakcję. Do życia podchodzi realistycznie, w sensie kulturowym i społecznym normalnym. Swoje postępowanie potrafi oceniać. Innych nie traktuje jako wrogów. Wiedzie mu się dobrze, starszy ma założoną rodzinę, młodszy osiąga przyzwoite rezultaty w nauce.
6. „Kibic” – ma dobrą wiedzę na temat sportu, posiada szal i flagę. Jest obecny na prawie każdym meczu rozgrywanym w zamieszkiwanej miejscowości. W wyjazdach na mecze bierze sporadyczny udział. Nie uczestniczy w zadymach, stara się je omijać.
7. „Fanatyk” – posiada rozległą wiedzę na temat sportu. Za swoją drużyną potrafi przebyć cały kraj. Wolny czas podobnie jak kibic poświęca swemu zainteresowaniu – ogląda relacje telewizyjne, czyta fachowe gazety i książki, uczestniczy w imprezach sportowych. Swoją pasją stara się dzielić z domownikami. Zamiłowanie do sportu przekazuje potomstwu. Do reszty publiczności widowiska sportowego wykazuje niewielkie poczucie przynależności. Akceptuje w pełni swoje postępowanie. Najczęściej to uczeń lub absolwent technikum oraz liceum liceum ogólnokształcącego²³.

Na podstawie typologii R. Kowalskiego swoistego podziału publiczności widowisk sportowych dokonał M. Babik. Wyróżnił dwie grupy osób: tych przychodzących dla sportu oraz tych traktujących imprezę sportową jako okazję do wszczynania awantur. Określił ich odpowiednio mianem kibiców oraz

²³ R. Kowalski, *Potomkowie Hooligana – Szalikowcy*, s. 33–35, 37–39, 42–45.

pseudokibiców. Zaznaczył przy tym, że ta druga grupa nie jest liczna. Swoim postępowaniem jednak pozbawia większość możliwości spokojnego uczestniczenia w meczu²⁴. Ich działania są przedmiotem dezaprobaty kibiców²⁵.

Fani to osoby czynnie uczestniczące w imprezach sportowych w celu solidaryzowania się z wybraną drużyną. Wydarzeniom tym poświęcają wiele uwagi. Niekoniecznie kibicują tylko jednej konkurencji lub dyscyplinie. Są konsumentami sportu: czytają fachową prasę, oglądają relacje zawodów transmitowanych przez telewizję. Sport to ich hobby i pasja, integralna część życia. Z podobnymi im pasjonatami chętnie dyskutują na jego temat. Znajomości utrzymują i zawierają głównie z osobami interesującymi się sportem. Czas wolny organizują często tak, aby jednocześnie zaspokajać swoje potrzeby towarzyskie i śledzić upragnione widowisko. Są ponadto skłonni do wyjazdów na wybrane imprezy sportowe w odległe miejsca²⁶. Gdy wszyscy inni chcą zarobić na sporcie, oni jako jedyni do niego dopłacą. Poświęcanie się na jego rzecz jest powodem dręczących ich wyrzutów sumienia²⁷.

Kibice, faworyzując wybrany klub, manifestują swoją sympatię w kulturalny sposób. Doświadczenie uczestniczenia w imprezie sportowej napawa ich wielką radością. W wypadku przegranej drużyny, której kibicują, przepełnia ich smutek. Gdy zespół gra słabo, fani solidaryzują się z nim, wspomagają dopingiem, doceniają brawami lepsze fragmenty. Określa się ich przez to mianem „dwunastego zawodnika”. Ich obecność wpływa na komfort psychiczny graczy, niesie im mentalne wsparcie, dopinguje do lepszej gry i bardziej zaciętej walki²⁸. Ma także znaczenie dla pracy sędziów. Zachowania widowni czasami sprawiają, że arbitrom zdarza się podejmować decyzje na korzyść gospodarzy meczu²⁹.

Najzgorzalszych fanów cechuje społeczne zaangażowanie na rzecz klubu: kibice organizują wyjazdy na mecze swojej drużyny, podczas spotkań tworzą na trybunach barwne show z wykorzystaniem flag, rac, serpentyn, konfetti. Przygotowanie go wymaga zaś długotrwałej pracy. Dla nich życie podporządkowane jest terminarzowi rozgrywek. Najważniejsze są występy ukochanego klubu, praca i rodzina są na dalszych miejscach³⁰. Mecz piłkarski jest dla nich

²⁴ M. Babik, *Szkoła wobec subkultury pseudokibiców*, s. 23.

²⁵ J. Dudala, *Fani-chuligani: rzecz o polskich kibolach*, Warszawa 2004, s. 30.

²⁶ T. Sahaj, *Fani futbolowi*, s. 81–82, 86–87.

²⁷ J. Dudala, *Fani-chuligani*, s. 12, 24.

²⁸ T. Sahaj, *Fani futbolowi*, s. 89.

²⁹ J. Dudala, *Fani-chuligani*, s. 105.

³⁰ Tamże, s. 23–24.

wydarzeniem o charakterze sakralnym³¹. Ich stosunek do własnych ulubieńców ma charakter osobistego zaangażowania³². Ważne są dla nich także zewnętrzne insygnia świadczące o ich przynależności do sympatyków danej drużyny. Fani ci otaczają się licznymi gadżetami, które stylem, kolorem i inskrypcjami odwołują się do historii faworyzowanego klubu³³.

Kibice pochodzą z różnych kręgów. Kibicami są często osoby pełniące znaczne funkcje w społeczeństwie i cieszące się szacunkiem społecznym (jak Leon Niemczyk, Gustaw Holoubek, Olaf Lubaszenko, Jerzy Pilch, Ryszard Kapaściński, George Orwell, Henry de Montherlant, Maciej Maleńczuk, Krzysztof Cugowski, Krzesimir Dębski, Zbigniew Preisner)³⁴. Na stadionie można spotkać również przedstawicieli marginesu społecznego, gangów i mafii. Łączy ich pragnienie pomocy w zwycięstwie swojej drużyny³⁵.

Normy środowiska kibiców

Kibice nie akceptują niektórych powszechnie obowiązujących reguł³⁶, posiadają jasno zdefiniowany świat wartości i norm, kierują się określonymi zasadami. Najważniejszy jest dla nich klub. Tworzą go barwy, herb, tradycje oraz kibice³⁷. Godna szacunku jest manifestacja swojej sympatii do zespołu (przez styl bycia, sposób ubierania się)³⁸. Fani identyfikują się ze swoją drużyną, porażki i zwycięstwa swego klubu traktują jako własne. Układem odniesienia jest dla nich klub. Charakteryzuje ich stronniczość ocen i działań na jego rzecz. Wierność klubowym barwom jest dla kibiców wartością najwyższą. Łączy ich nienawiść do policji. O policji mówią najczęściej używając wulgaryzmów³⁹. Przestrzegane przez nich reguły brzmią następująco:

- klub traktuj jak matkę i kochaj go ponad życie;
- kibicem jest się nieustannie, nie tylko na meczu⁴⁰;

³¹ T. Sahaj, *Fani futbolowi*, s. 91.

³² R. Caldini, *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, Gdańsk 1999, s. 180.

³³ T. Sahaj, *Fani futbolowi*, s. 90.

³⁴ Tamże, s. 11.

³⁵ J. Dudala, *Fani-chuligani*, s. 14.

³⁶ T. Sahaj, *Fani futbolowi*, s. 114.

³⁷ J. Dudala, *Fani-chuligani*, s. 15, 42, 222.

³⁸ T. Sahaj, *Fani futbolowi*, s. 110.

³⁹ J. Dudala, *Fani-chuligani*, s. 15–16, 19, 45, 117, 195.

⁴⁰ <http://stomil.olsztyn.pl/forum> z 8.05.2011.

- wspieraj zespół zawsze, wtedy, gdy przegrywa i przy awansie, w meczach wyjazdowych i miejscowych, bez względu na koszty⁴¹;
- nawiązuj bliskie kontakty z piłkarzami twojej drużyny;
- na mecze drużyny, której kibicujesz zapraszaj jak najwięcej ludzi;
- czynь wszystko, by barwy klubu były powodem do dumy;
- szanuj zgody i układy, nie wypieraj się ich w żadnej sytuacji;
- na spotkaniach reprezentacji narodowej wszyscy dopingujemy jedną – tą samą – drużynę⁴²;
- na mecze wyjazdowe jedziemy w grupie;
- atakiem na wszystkich jest atak na jednego z nas⁴³;
- dla postronnych nie bądź agresywny;
- cokolwiek czynisz postępuj rozważnie;
- fanów innego klubu w twoim mieście eliminuj;
- rób selekcję wśród kibiców swojego klubu;
- nie współdziałaj z policją⁴⁴;
- w konflikcie pomiędzy kibicem a policją wspieraj tego pierwszego, choćby był on fanem zniechęconego klubu⁴⁵.

Poszczególne grupy kibiców nieustannie rywalizują ze sobą. Narzędziem ich walki są oprawy stadionowe⁴⁶. Składają się na nie elementy wizualne oraz foniczne, co skutkuje głośnym i wielobarwnym show. Oprawę stadionową tworzą chorągiewki, flagi, szaliki, graffiti oraz race świetlne, plakaty, balony, kartony, konfetti i serpentyny. Jej ważnym elementem jest muzyka, a stadionowy doping to głównie śpiew. Starannie przygotowane oprawy mają dwa cele: pierwszym jest ubarwienie spektaklu, drugim przekazanie informacji uczestnikom widowiska (na przykład udzielenie wsparcia swojej drużynie lub pozdrowienie kibiców przyjezdnych). Fani wykorzystują do tego wielkie „sektorówki”⁴⁷.

Innym elementem współzawodnictwa są zdobycze terytorialne. Narzędziami w tej walce są graffiti i wlepki zawierające klubowe insygnia. Funkcjonowanie kibicowskich grup jest oparte na nieformalnym podziale terytorialnym. Fani poszczególnych zespołów opanowują określone obszary (ulice, osiedla,

⁴¹ M. Coleman, *Sfaulowany futbol*, Warszawa 2000, s. 126.

⁴² M. Babik, *Szkoła wobec subkultury pseudokibiców*, s. 63–64.

⁴³ <http://stomil.olsztyn.pl/forum> z 8.05.2011.

⁴⁴ <http://nafciarze.net/> z 22.05.2012.

⁴⁵ M. Babik, *Szkoła wobec subkultury pseudokibiców*, s. 63–64.

⁴⁶ R. Zieliński, *Liga chuliganów*, Wrocław 1996, s. 6.

⁴⁷ T. Sahaj, *Fani futbolowi*, s. 55, 57, 62, 243.

dzielnice, miasta), wyraźnie zaznaczając ich granice przez napisy i grafikę na ścianach budynków. Niejednokrotnie są one robione z wielką starannością oraz dużym nakładem środków i pracy. Wszystko to po to, aby nikt nie miał wątpliwości, w jakiej strefie wpływów się znajduje. Walka kibiców polega na zamalowywaniu symboli rywala i umieszczaniu własnych znaków na terytorium wroga. Podobną funkcję pełnią wlepki. Są to naklejki wyrażające miłość do swojej drużyny lub wrogość do fanów przeciwnika. Służą określonej celowi: należy pozostawiać je we wszelkich możliwych miejscach⁴⁸.

Stowarzyszenia kibiców

Stowarzyszenia kibiców to formalne organizacje zrzeszające grupy fanów⁴⁹. Jednym z nich jest „Wiara Lecha” działająca przy poznańskim klubie sportowym występującym na co dzień w najwyższej klasie rozgrywkowej piłki nożnej w Polsce. Promocja meczów „Kolejarza”, organizowanie oprawy stadionowej oraz koordynacja informacyjnych spotkań kibiców z władzami i piłkarzami klubu to tylko część celów aktywności stowarzyszenia. Na nim spoczywa w znacznej mierze odpowiedzialność związana z wizerunkiem klubu. W gestii „Wiary Lecha” pozostaje organizacja wyjazdów fanów na gościnne mecze poznańskiej drużyny. Członkowie stowarzyszenia dbają ponadto o upowszechnianie sportu wśród najmłodszych kibiców oraz tradycje klubu, przejawiające się przede wszystkim przez symbolikę herbu i kolor strojów sportowych. Potrafią także wspomóc spontanicznie klub ciężką pracą, jaką jest pomoc przy odśnieżaniu boiska⁵⁰.

Kooperacja władz klubów z ich sympatykami wydaje się konieczna dla atrakcyjnego, bezpiecznego i prawidłowego funkcjonowania widowisk sportowych. Stowarzyszenia z założenia mają współpracować z kierownictwem klubu dla jego dobra. W zamian ich członkowie uzyskują pewne przywileje: tańsze bilety do dyspozycji, ułatwione poruszanie się po obiekcie. Stowarzyszenia na swoją działalność otrzymują ze strony tych drugich finansowe wsparcie. Potwierdza to przekonanie, że kluby liczą się ze swoimi sympatykami⁵¹. Atmosfera na sta-

⁴⁸ M. Babik, *Szkoła wobec subkultury pseudokibiców*, s. 46–48, 54–55.

⁴⁹ J. Dudala, *Fani-chuligani*, s. 37.

⁵⁰ T. Sahaj, *Fani futbolowi*, s. 232–233, 252.

⁵¹ Tamże, s. 232–235, 247.

dionie, jaką tworzą fani, może przecież przyciągać albo zniechęcać nowych kibiców i sponsorów⁵².

Aktywność stowarzyszeń nie ogranicza się jednak wyłącznie do świata piłki nożnej. Ich członkowie są bowiem źródłem wielu inicjatyw społecznych. Na przykład w 2006 r. fani Lecha Poznań na krótko przed pięćdziesiątą rocznicą Czerwca '56 złożyli patriotyczną cześć zabitym wtenczas ludziom. Wykorzystali do tego oprawę stadionową spełniającą funkcję potężnego medium komunikacyjnego. Kibice warszawskiej Legii z kolei od kilku lat są współorganizatorami obchodów rocznicy wybuchu powstania warszawskiego. Członkowie Stowarzyszenia Sympatyków Jagiellonii Białystok zaś, korzystając z własnego sprzętu malarskiego i farb, wyremontowali szkołę specjalną w Białymstoku. W lipcu 2007 r. fani Lecha Poznań zbiorowo oddali krew, a wynikiem akcji „Serce Lechowi, krew potrzebującym” zorganizowanej przez Stowarzyszenie „Wiara Lecha” były 23 litry krwi. Wszystko to, to tylko nieznaczną część aktywności sympatyków piłki nożnej. Wskazuje ona na ich zaangażowanie w prospołeczne przedsięwzięcia⁵³.

Badania własne

Badania podzielono na dwa etapy. W pierwszym z nich dane zabrano za pomocą kwestionariuszy ankiety. Kwestionariusze rozdano 25 marca 2012 r. przed meczem Stomilu Olsztyn z Jeziorakiem Iława. Derby pojedynek, określony jako mecz podwyższonego ryzyka, zgromadził tego dnia na trybunach olsztyńskiego stadionu ok. 3500 widzów. Kwestionariusze ankiety wypełniło 43 kibiców, wybranych spośród publiczności przybyłej na wymienioną imprezę sportową.

Drugi etap obejmował obserwację. Miała ona miejsce 14 kwietnia 2012 r., w trakcie wyjazdu na mecz z Olsztyna do Rzeszowa oraz podczas spotkania tamtejszej Resovii ze Stomilem Olsztyn. Bezpośrednią, uczestniczącą, standaryzowaną, ukrytą i prowadzoną w warunkach naturalnych obserwację przeprowadziło dwóch badaczy. Obserwatorzy podróżowali autokarem. Różnili się płcią. Badanie rozpoczęło się 14 kwietnia 2012 r. o godzinie 4. i trwało do godziny 19. tego dnia. Dla badaczy grupę obserwowaną stanowiło dziesięć

⁵² J. Dudala, *Fani-chuligani*, s. 12.

⁵³ T. Sahaj, *Fani futbolowi*, s. 242, 248–249, 252–253.

osób: siedmiu mężczyzn i trzy kobiety. Obserwacja w założeniu miała zweryfikować i uzupełnić dane uzyskane wcześniej za pomocą metody sondażu diagnostycznego.

Prowadzone badania miały odpowiedzieć na pytanie: jaki wpływ na wychowanie młodzieży ma ich przynależność do środowiska kibiców? W tym celu przeprowadzono diagnozę fanów Stomilu Olsztyn. Określono ich metody wyrażania negatywnych emocji i przedstawiono deklarowane postawy społeczne. Scharakteryzowano charakter interakcji społecznych kibiców. Opierając się na teorii wpływu społecznego wydedukowano, że:

1. Przynależność do środowiska kibiców sprzyja wyrażaniu negatywnych emocji w sposób agresywny.

Mawia się, że emocje są złym doradcą. Tym bardziej tyczy się to uczuć spowodowanych sytuacjami przykrymi. Ludzie pod wpływem gniewu reagują często impulsywnie, bez wcześniejszej refleksji. Wielu ma problem z bezpiecznym uwalnianiem gniewu. Konsekwencją tego są nieporozumienia, nieścisłości i trudności w społecznych relacjach.

Sposobów radzenia sobie z negatywnymi emocjami jest wiele. Zalicza się do nich: werbalizację, uprawianie sportu, słuchanie muzyki, taniec, relaksację, wizyty u specjalisty. Istnieją doraźne metody radzenia sobie ze stresem i gniewem, takie jak krzyk, powolne wdechy, kąpiel, liczenie do stu. Fanów piłkarskich cechuje skłonność do uzewnętrzniania przykrych uczuć w sposób agresywny.

Powyższy wniosek jest konsekwencją analizy wyników sondażu i literatury przedmiotu oraz obserwacji. Oparty został na badaniu, w którym za cel obrano reakcje kibiców na: błędną decyzję sędziego, radość fanów drużyny rywala, znieważenie „ich” klubu. Ich najczęstszą odpowiedzią na przytoczone zjawiska był atak słowny naruszający interpersonalne granice drugiej osoby. Aczkolwiek radość kibiców przeciwnego klubu w opinii większości ankietowanych (41%) nie jest powodem do jakiegokolwiek reakcji. Obserwatorzy z kolei zaznaczyli, że zjawisko to motywuje fanów do głośniejszego dopingu. Być może przyczyną tego jest próba zagłuszenia rywalizującej grupy. Powodem może być udzielanie wsparcia swoim ulubieńcom.

Agresywny sposób wyrażania negatywnych emocji przez kibiców może wynikać z ich identyfikacji z klubem. Fani porażki swojego zespołu traktują jako własne, stąd niejako stoją w jego obronie. O sukcesy trudno, gdy klub doznaje krzywdy, a właściwym sposobem by temu zapobiec wydaje się im atak.

2. Przynależność do środowiska kibiców kształtuje postawy prospołeczne. Postawy to pewien światopogląd. Stanowią zbiór przekonań jednostki. W wyniku przeprowadzonych badań można bez wątplenia stwierdzić, że kibice są środowiskiem o prospołecznych postawach. Zdecydowana większość respondentów jest zdania, że należy opiekować się słabszymi (91%) i powinno się mówić prawdę (83%). Zdaniem badanych warto robić coś wspólnie (100%). Ponadto słuszne jest rasowe równouprawnienie (58%). 47% ankietowanych opowiedziało się za przestrzeganiem obowiązujących przepisów jako postępowaniem właściwym, a 46% udzieliło dezaprobaty dla rozwiązań siłowych w konfliktach.
Postawy społeczne są efektem wielu oddziaływań. Na ich ukształtowanie mają wpływ m.in. rodzina, szkoła, Kościół. Hipotezą badawczą było przekonanie, że przynależność do środowiska kibiców kształtuje postawy antyspołeczne. Podstawą przetoczonego założenia była opinia publiczna. Spojrzenie to okazało się jednak błędne, o czym świadczą wypowiedzi kibiców. Wynik badania tym samym stał się dowodem podważającym obraz kibica kreowany przez media.
3. Przynależność do środowiska kibiców wzmacnia funkcjonowanie społeczne młodzieży.
Jest to twierdzenie sprzeczne z przyjętą wcześniej hipotezą. Przewagę doświadczeń wspierania nad krzywdzeniem osób bliskich potwierdzają wyniki obserwacji i opinie kibiców.
W interakcji fanów z osobnikami znaczącymi większość ankietowanych: pociesza osoby emocjonalnie związane (84%), chwali je (93%) i deklaruje przeżycie opiekowania się bliskimi (67%). 17% respondentów przyznało się do ograbienia jednostek znaczących, 25% do ich oszukania, a 35% doświadczyło okłamania tej kategorii osób. Obserwatorzy spostreżli następujące zachowania kibiców wobec osób ważnych: udzielenie pomocy, rady, pożyczenie czegoś, obronienie przed atakiem innych, uderzenie, ośmieszenie publiczne oraz obrzucenie wyzwiskami.
W przypadku interakcji kibiców z jednostkami obcymi wyniki badań nie dają jednoznacznej odpowiedzi. Z jednej strony fani pomagają istotom przypadkowym (56%), pożyczają im coś (58%), bronią ich przed atakiem innych (65%). Z drugiej jednak 14% ankietowanych przyznało się do zniszczenia mienia należącego do tego typu osób, 58% uderzyło kiedyś postać emocjonalnie obojętną, a 74% obrzuciło ją wyzwiskami. W trakcie obserwacji odnotowano fakt publicznego ośmieszenia przez fanów jed-

nostki obcej, jej ograbienia i obrzucenia wyzwiskami. Badacze spostrzegli także przeżycie pochwalenia i udzielenia rady osobie przypadkowej.

Kibice dzielą ludzi na dwie kategorie: „my” i „oni”. Przeprowadzone badania potwierdziły powyższe stwierdzenie. Choć przynależność do środowiska fanów piłki nożnej wzmacnia funkcjonowanie społeczne młodzieży, to analiza uzyskanych wyników wskazuje na wyraźną dysproporcję pomiędzy charakterem interakcji z osobami znaczącymi, a jednostkami obcymi. Tych drugich kibice krzywdzą znacznie częściej. Przyczyną tego może być ich anonimowość, która rodzi poczucie bezkarności.

4. Przynależność do środowiska kibiców pozytywnie wpływa na wychowanie młodzieży.

Przynależność do środowiska kibiców wzmacnia funkcjonowanie społeczne młodzieży, kształtuje postawy prospołeczne oraz sprzyja wyrażaniu negatywnych emocji w sposób agresywny. Podsumowując, pozytywnie wpływa na ich wychowanie. To, że stojący obok na trybunie fani oddziałują na zachowanie jednostek potwierdza dosadnie wypowiedź jednej z ankietowanych, która na pytanie: Co robisz, gdy ktoś znieważa Twój klub? – odpowiedziała: „to co reszta kibiców mojego klubu”. Z kolei w trakcie obserwacji reakcja badanych na radość fanów przeciwnej drużyny była tożsama z odpowiedzią reszty sympatyków Stomilu Olsztyn. Pozytywna ocena tego wpływu nie jest jednak jednoznaczna. Środowisko kibiców ma swoje zalety oraz wady. Przeważają te pierwsze, które niestety rzadko są przedmiotem badań.

O pozytywnym oddziaływaniu środowiska kibiców na zachowanie jego członków przekonani są fani, którzy wypełnili ankiety. Z powyższym stwierdzeniem zgodziło się 26 z 43 respondentów.

Zakończenie

Kibice są różni. Przedstawia ich się jednak zazwyczaj w świetle negatywnym i fałszywym. Destruktywne działania pseudokibiców chętnie pokazują media, a większość publikacji naukowych dotyczy tych właśnie zachowań. Wiele osób mogło przez to nabrać mylnego przekonania, że tak właśnie wygląda współczesne kibicowanie w sporcie. W świadomości społecznej pokutuje stereotyp kibica jako wulgarnego tępaka, barbarzyńcy, chuligana, dzikusa, wandalą.

Zjawisko kibicowania nieustannie ulega zmianom. Dzisiaj na stadionach coraz mniej jest spontanicznego dopingu kosztem wyreżyserowanych układów

choreograficznych. Rzadko spotykane stały się naruszenia porządku podczas meczów piłki nożnej. Na stadiony przychodzi więcej kobiet i dzieci, a kibice są lepiej zorganizowani. Fani na spotkania rozgrywane poza miejscem zamieszkania jeżdżą w licznych grupach, zamówionymi wcześniej autokarami. Zrzeszają się w stowarzyszeniach, które są zaangażowane w liczne akcje charytatywne. Mają swojego rzecznika praw. Rywalizacja sympatyków poszczególnych klubów dotyczy już raczej walki na oprawy stadionowe, głośniejszy śpiew i liczby wyjazdowe niż pojedynków siłowych. Zmiany te nie wszystkim są jednak znane. Media rzadko informują o aktach społecznego zaangażowania fanów, a mocne strony środowiska kibiców nie są przedmiotem zainteresowania badaczy. W konsekwencji wielu ludzi wciąż omija stadiony w obawie przed utratą zdrowia. Panujący w opinii publicznej stereotyp wielbiciela piłki nożnej zbyt powoli ulega zmianie.

Nie wszystkie formy kibicowania są naganne. Przytoczone treści zabraniają twierdzić, że imprezy sportowe skupiają samą dzicz i kryminalistów. Uzyskane w procesie badawczym dane przyczyniają się do podważania pewnych mitów. Łamią stereotyp mówiący o udziale w tego typu wydarzeniach osób przejawiających wyłącznie destrukttywne i aspołeczne zachowania. Pozwalają także uniknąć powtarzanych przez media błędów i nieścisłości. Zawarte w artykule informacje mogą okazać się przydatne dla rodzica, który świadom zainteresowań swojego dziecka jest niepewny jego bezpieczeństwa. Mogą zachęcić do przyścia na stadion jednostki jeszcze nieprzekonane do tej formy spędzenia wolnego czasu. Są hołdem oddanym kibicom, rzadkim docenieniem ich działań, trudu i wysiłku.

BIBLIOGRAFIA:

- Adams K., Galanes G. J., *Komunikacja w grupach*, Warszawa 2008.
- Babik M., *Szkoła wobec subkultury pseudokibiców*, Kraków 2010.
- Bilińska-Suchanek E., *Opór wobec szkoły. Dorastanie w perspektywie paradygmatu oporu. Studium socjopedagogiczne*, Kraków 2003.
- Caldini R., *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, Gdańsk 1999.
- Coleman M., *Sfaulowany futbol*, Warszawa 2000.
- Dudała J., *Fani-chuligani: rzecz o polskich kibolach*, Warszawa 2004.
- Harris J. R., *Geny czy wychowanie? Co wyrośnie z naszych dzieci i dlaczego*, Warszawa 2000.
- Kowalski R., *Potomkowie Hooligana – Szalikowcy: społeczno-kulturowe źródła agresji widowni sportowych*, Toruń 2002.

- Obuchowska I., *Adolescencja*, w: *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, Warszawa 2006.
- Piotrkowski P., *Subkultury młodzieżowe. Aspekty psychospołeczne*, Warszawa 2003.
- Sahaj T., *Fani futbolowi. Historyczno-społeczne studium zjawiska kibicowania*, Poznań 2007.
- Zieliński R., *Liga chuliganów*, Wrocław 1996.

Strony internetowe:

<http://nafciarze.net/> z 22.05.2012.

<http://stomil.olsztyn.pl/forum> z 8.05.2011.

STRESZCZENIE

W świadomości społecznej pokutuje stereotyp kibica jako wulgarnego tępaka, barbarzyńcy, chuligana, dzikusa i wandala. Wielu odstrasza to od przyjscia na stadion. Trybuny stadionu w ich opinii nie są bezpiecznym miejscem. Wydawać by więc się mogło, że kibice negatywnie wpływają na wychowanie młodzieży – demoralizują ją. Chęć zweryfikowania powyższego przypuszczenia stało się przyczyną powstania niniejszej pracy.

Artykuł przedstawia charakterystykę wieku młodzieńczego oraz dostępny w literaturze opis badanego środowiska. Zawiera typologię uczestników widowisk sportowych i ich norm. Przedstawia obszary działalności stowarzyszeń kibiców oraz wyniki badań własnych. Przedmiotem procesu badawczego były zaś metody wyrażania negatywnych emocji przez kibiców, ich postawy społeczne i charakter interakcji z osobami znaczącymi oraz obcymi. Badania miały charakter diagnostyczny. Objęto nimi celowo wybraną grupę – fanów Stomilu Olsztyn aktywnie uczestniczących w widowiskach sportowych. Kibice ci cechowali się wiekiem od osiemnastu do dwudziestu lat. Badania oparto na technikach obserwacji skategoryzowanej i sondażu z zastosowaniem ankiety.

SŁOWA KLUCZOWE: środowisko kibiców, wychowanie, młodzież.

SUMMARY

Football fan stereotype as a vulgar fool, barbarian, hooligan, savage and vandal still exists in the public consciousness. This belief discourages many people to come to the stadium. In their opinion, the stadium tribunes are not a safe place. Therefore it would seem that the fans have a negative impact on the education of young people – demoralize them. The desire to verify this assumption has become a cause of this thesis.

This article presents the characteristics of adolescence and a description of tested environment available in the literature. This article provides a typology of participants in sporting events and their standards. It shows the areas of activity of football fans associations and the results of their research. The subject of the research process was the method of expressing negative emotions by fans, their social attitudes and the nature of interactions with significant people and strangers. Studies were diagnostic. The selected group – the football fans of Stomil Olsztyn actively participating in sports spectacles was intentionally covered by the study. Those fans were characterized by the age between eighteen to twenty years. The study was based on observation techniques and categorical survey using a questionnaire.

KEYS WORDS: football fans environmental, education, youth.